

УДК 17.026.4:929«15/20»

**ЕГАЛІТАРИСТСЬКИЙ ПІДХІД
ДО РОЗУМІННЯ ГІДНОСТІ ЛЮДИНИ
У СОЦІАЛЬНО-ЕТИЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ
ДЖОНА ЛОККА**

**THE IDEA OF HUMAN DIGNITY IN JOHN LOCKE'S
SOCIAL-ETHICAL CONCEPTION:
EGALITARIAN APPROACH**

Дойчик М. В.,

кандидат філософських наук, доцент,
завідувач кафедри філософії, соціології та
релігієзнавства, Прикарпатський
національний університет ім. Василя
Стефаника (Івано-Франківськ, Україна),
e-mail: maksvdoc@ukr.net

Гоян І. М.,

доктор філософських наук, професор, декан
філософського факультету, Прикарпатський
національний університет ім. Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна), e-mail:
ihor.hoian@pu.if.ua

Doichyk M. V.,

PhD, associate professor, Head of Philosophy,
Sociology and Religious Studies Department, Vasyl
Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine), e-mail:
maksvdoc@ukr.net

Goyan I. M.,

Doctor of Philosophy, professor, Dean of the
Faculty of Philosophy, Vasyl Stefanyk Precarpathian
National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine),
e-mail: ihor.hoian@pu.if.ua

З історико-філософських позицій проаналізовано особливості розуміння гідності людини видатним англійським філософом Нового часу Джоном Локком. У процесі дослідження використано такі методи: діалектичний, феноменологічний, герменевтичний.

За Джоном Локком, найбільші відмінності, нерівність між людьми, їх гідна чи негідна поведінка мають не вроджені, а соціальний характер, тобто породжені соціальним середовищем, зокрема особливостями виховання. Соціально-етична концепція виховання гідної людини («джентльмена») тут органічно пов'язана з гносеологією, яка заперечує вроджені моральні ідеї. Як увялення про гідність, так і її нормативна основа є результатом поступу спільноти. Кожна людина, завдяки належній освіті та вихованню отримує можливість відкрити для себе великі ідеї, змінити світ відповідно до них, втілити свої мрії. У цьому аспекті егалітарні інтенції Джона Локка щодо гідності ведуть до утвердження принципу меліоризму. Вирішальна роль у процесі виховання відводиться розуму людини, а раціональність, в цілому, отожденоюється з гідністю. Утилітарним результатом розумної та гідної поведінки є добра репутація людини, визнання та схвалення її з боку загалу. Інвестиція в репутацію характеризує ціннісну основу життєвого стилю успішної людини західної цивілізації, що орієнтована на тривалий успіх в капіталістичному конкурентному середовищі. Джон Локк ставить знак рівності між гідністю та ініціативою, гідністю та вмінням бути успішним. Гідність стає не спадковою, родовою, а завдяки новій просвітницькій ідеології та впровадженню нових підходів до виховання й навчання – індивідуально-особистісною та професійною. У цьому аспекті у філософії Джона Локка формується також принцип професійного егалітаризму. Важливим здобутком філософії Джона Локка є також осмислення в контексті ідеї свободи совісті принципу толерантності, як важливої засади забезпечення гідності людини.

Ключові слова: людина, гідність, соціально-етична концепція, виховання, свобода, справедливість, толерантність, природне право.

The article presents a historical-philosophical research on the interpretation of dignity in the works of an outstanding English Enlightenment

philosopher John Locke. In the process of investigation the following methods were applied: dialectical, hermeneutical, and phenomenological. According to Locke, the essential differences and inequality among people, their worthy and unworthy behaviour don't have the inborn nature, but the social character, i.e., are influenced by the social surroundings and upbringing. The social-ethical conception of human dignity denies the inborn nature of moral ideas. Each person obtains the possibility to reveal grand ideas, to change the world accordingly, to make their dreams come true due to the proper education and upbringing. Thus Locke's egalitarian principles of human dignity prove the principle of meliorism. Human brain has the leading role in the process of upbringing, and the rationality, in general, is considered equal to dignity. The result of the smart and worthy behaviour is a good reputation and the others' approval. Investing into one's reputation is the axiological basis for the life style of a successful western civilization member striving for stable success in the capitalistic society. Locke considers dignity equal to initiative and the ability to be successful. Dignity becomes not genetic and inborn, but, due to the new Enlightenment ideology and the new approach to upbringing and education, – individual and professional. Locke's philosophy is based on the principle of egalitarianism. Considering the principle of tolerance an important premise for human dignity is one of the key points in Locke's philosophy.

Keywords: human being, dignity, social-ethical conception, upbringing, freedom, justice, tolerance, natural law.

У XVIII ст. філософія Просвітництва поступово наблизилася до визнання можливості нескінченного морального, інтелектуального та соціального вдосконалення людини на основі раціонального методу виховання. Й одним із натхненників такої світоглядно-ціннісної позиції був відомий англійський філософ – Джон Локк (1632–1704). Для нього беззаперечною метою такого просвітницького ідеалу виховання є «чесна, діяльна та гідна людина, що любить свою країну» [7, с. 411], для якої справою честі та незмінним обов'язком є «служіння своїй батьківщині в повній мірі своїх можливостей» [7, с. 409]. Такі інтенції філософа як ніколи актуальні в наш час, коли хвилі ціннісної девальвації, спричинені цинічним розширенням меж прийнятного, одна за одною накривають усе нові, й нові острівці стабільності суспільного буття.

Одразу слід зазначити, що особливості історико-філософської реконструкції поглядів Джона Локка щодо окресленої проблеми обумовлені як авторським дослідницьким стилем, так і теоретико-методологічними здобутками як зарубіжних, так і українських вчених. І тут доречно було би згадати розвідки Ігоря Гояна [1], Оксани Гришук [2], Абдасалама Гусейнова [3], Максима Дойчика [4; 5], Олександра Тягло [9], що допомагають утвердитись в думці про важливість локківського підходу до розгляду означеної проблеми.

Соціально-етична концепція виховання гідної людини («джентльмена») у Джона Локка органічно пов'язана з його гносеологією. Він виступав проти теорії «вроджених ідей», стверджуючи, що «в душі немає знання загальних і самоочевидних максим, до тих пір, доки людина не починає розмірковувати» [8, с. 102]. Тобто як знання, так і моральні приписи «належать до ідей не вроджених, а набутих» [8, с. 113]. І в цьому сенсі досвід переконливо доводить, що людина лише після того, як їм навчиться, знає їх набагато більше і краще, ніж до того [8, с. 108]. Усі моральні приписи потребують доведення, що також заперечує їхню вродженість [8, с. 117]. Якби вроджені ідеї дійсно існували, вони неминуче мусили б природно визнаватися усіма людьми,

але досвід життя засвідчує протилежне [8, с. 110]. Без знання моральних приписів люди не вважають для себе обов'язковим їх виконувати, та й не завжди навіть знання про них спонукає кожного до гідної поведінки [8, с. 124]. Жахливі злочини, скоєні без докорів сумління, впевнено, спокійно, були б неможливі, якби моральні принципи дійсно були би вродженими та закарбованими в душі людини [8, с. 120]. Реальність демонструє нам, що моральні засади часом порушуються і без особливих заперечень. Чи дає це підстави вважати їх вродженими? Навряд [8, с. 124]. Якби моральні приписи гідного життя мали вроджений характер, то це б дозволило доволі швидко досягти соціальної гармонії, проте як і в минулому, так і сьогодні, такий стан суспільства залишається лише мрією, а терниста історія людства слугує переконливим свідченням саме цього. Єдине, що визнає вродженим та позитивним, з етичної точки зору, в душі людини Джон Локк – це те, що: «Природа вклала в людину прагнення до щастя і відразу до нещастя. Ось це дійсно вроджені практичні принципи, які, як і належить практичним принципам, діють постійно і безперервно впливають на уся нашу діяльність. Це можна незмінно й усюди спостерігати в усіх людей, усякого віку. Але вони є лише схильностями, що впливають з природного прагнення до добра, а не закарбованими істинами в розумі» [8, с. 116]. Вже навіть в цьому евідемонізмі Джона Локка виразно простежуються його егалітаристські інтенції щодо гідності людини.

На думку філософа, решта вроджених людських прагнень, в яких дійсно закладені принципи діяльності, настільки далекі від моральних принципів, що «якби їм дати повний простір, вони призвели б людей до знищення усілякої моральності» [8, с. 125]. Для просвітницького підходу Джона Локка властиво бачити моральні приписи як свого роду соціальні «вузечки», які є «стримуючою силою невгамовних бажань». Моральні приписи утилітарно обумовлюють межі гідного; за допомогою винагороди та покарань скеровують поведінку людини. І покарання тут мають перевищувати рівень тої насолоди, яку очікують як наслідок порушення морального закону. Здобуте знання про неминучість покарання має сприяти дотриманню загальноприйнятого уявлення про належну поведінку [8, с. 125].

Як стверджує філософ, хоч моральні правила й «не написані в серцях людей», багато хто приходять до згоди з ними і до переконання в їхній обов'язковості тим самим шляхом, яким пізнаються інші речі: під впливом виховання, середовища, звичаїв і законів своєї країни: «Як би не було отримане таке переконання, воно приводить в дію наше сумління, яке є нічим іншим, як нашою власною думкою або судженням про моральну правильність або негідність наших дій» [8, с. 119]. Гідна поведінка на загал схвалюється і приймається «не тому, що вона вроджена, а тому, що корисна» [8, с. 118], бо в ній вбачається «особистий інтерес і вигоди цього життя» [8, с. 119]. Люди, зазвичай,

приходять до своїх принципів і переконань на основі повсякденного досвіду, але закладаються вони ще з дитинства в процесі виховання, скерованого на «довірливий і неупереджений» дитячий розум, оскільки він є «білим папером, що приймає які завгодно букви» [8, с. 131]. Наші принципи не можуть бути вродженими, бо не може розум робити висновки з принципів, які ніколи не знав і не розумів [8, с. 136]. Люди, дорослішаючи, часто швидко забувають, чому саме так тепер вони поводяться, і що їх до цього привело. Їм легше вважати джерелом своєї належної поведінки свої вроджені природні схильності, ніж визнавати, обумовлюючий їх волю, вплив виховання, звичаїв у минулому [8, с. 132].

Кожна людина завдяки належній освіті та вихованню має можливість для себе відкрити великі ідеї. Ставлячи під сумнів принципи трансценденталізму Платона, Джон Локк доводив, що навіть ідея Бога не є вродженою, але є такою, що «узгоджується із всезагальним світлом розуму і природним чином піддається виведенню із будь-якої сфери нашого знання». Він зазначав: «В усіх ділах творіння так очевидно вбачаються ознаки незвичайної мудрості і сили, що кожна розумна істота, яка серйозно подумає про них, не може не відкрити Бога» [8, с. 139]. Здійснюючи такі відкриття, людина засвідчує, що «вміє правильно користуватися своїм розумом, зріло міркує про причини речей і зуміла дійти до їх джерела». Бог наділив людей здібностями достатніми для того, «щоб відкрити все потрібне для цілей такої істоти» [8, с. 141]. Тим самим Джон Локк розвиває й принцип меліоризму, визнаючи за усіма людьми можливість, за певних соціальних умов, стати дотичними до вищих істин та переоблаштувати своє життя відповідно до них.

Хоч і є люди, які від природи володіють доброю конституцією, як фізичною, так і духовною, і цієї «сили їх природної обдарованості» достатньо, щоб «прагнути до прекрасного» й «бути здатними творити дива», проте приклади такого роду поодинокі й є скоріше винятком, ніж правилом. Як із цього приводу зауважує Джон Локк, «дев'ять десятих тих людей, яких ми зустрічаємо, є тими, кем вони є, – добрими чи злими, корисними чи непридатними – завдяки своєму вихованню». Саме воно, на думку філософа, і «створює найбільші відмінності між людьми» [7, с. 412, 432]. Цим самим заперечувалася відома ще з античності думка про вроджену нерівність і наголошувалося на великому значенні соціального середовища, впливу суспільства на формування людини [7, с. 459, 464]. У світлі цих егалітаристських інтенцій кожна людина постає наділеною шансом на втілення своїх мрій як щодо себе, так і свого життя в новому, мінливому капіталістичному світі – світі не тільки великих протиріч, але й великих можливостей, особливо для тих, хто прагне написати свою історію успіху з чистого листа.

Важлива й навіть вирішальна роль в процесі виховання надається Джоном Локком розуму, оскільки завдяки йому санкціонується

або забороняється задоволення тих чи інших бажань людини. Цю здатність людина набуває й удосконалює до рівня звички завдяки вихованню, і якщо її розвивати з раннього віку, «вона стає легкою й природною» [7, с. 437]. Неприпустимо, на думку філософа, застосовувати під час виховання дитини приниження або тілесні покарання, оскільки «якщо душа дитини надто пригнічена й принижена, якщо її розум прибитий і зломлений надто суворим ставленням, він втрачає свою силу та енергію» [7, с. 442] і виявляється в ще більш гіршому стані, ніж якщо закривати очі на сваволу чи пустощі дитини. В останньому випадку «свавільні юнаки, що вирізнялися життєрадісністю та розумом, ще можуть іноді вийти на правильну дорогу і, таким чином, стають діяльними й великими людьми; але пригнічені, нерішучі й в'ялі душі, духовно обмежені та нерозвинуті люди навряд чи в стані колись піднятися і дуже рідко чогось досягають» [7, с. 442].

Виховання – це «велике мистецтво», в якому найважливіше «знайти спосіб зберегти душу дитини природною, діяльною, вільною» [7, с. 442]. Тому, за Джоном Локком, найбільш дієвими інструментами виховання гідного громадянина є честь і ганьба. Саме вони є «наймогутнішими стимулами душі, коли вона вже здатна їх оцінити». Англійський філософ наголошує: «Якщо вам вдалося навчити дітей цінувати добру репутацію й боятися сорому та ганьби, ви вклали в них правильне начало, яке буде завжди проявляти свою дію й схилати їх до добра» [7, с. 412, 446]. Цей раціональний підхід до виховання почуття гідності має важливий утилітарний момент, а саме: людина, яку хвалять і виокремлюють за гідну поведінку, «обов'язково зустріне і любов, і ласку з боку кожного, а в підсумку цього вона буде мати й інші гарні речі»; і, навпаки, хто своєю негідною поведінкою викликає неповагу до себе й не дбає про збереження доброї репутації, неминуче «стане предметом байдужості й презирства, а наслідком цього стане і відсутність усього, що могло б надати їй задоволення й насолоду» [7, с. 447]. Турбота про свою репутацію є важливою справою успішного життя, важливішою навіть за нарощування матеріальних статків, оскільки розмір останніх, стає безпосередньо залежним від її змісту.

Людина наполегливо і методично повинна дбати про репутацію, про своє добре ім'я. Репутація є її особистісним капіталом, який виявляється у визнанні та схваленні, які «розум інших людей дає немов за спільної згоди добродієм і добропорядним вчинкам» [7, с. 449]. Інвестиція в репутацію, а отже і в добре ім'я свого роду – це те, що, на загал, і по-сьогодні, характеризує ціннісну основу життєвого стилю, поведінки успішної людини західної цивілізації, людини, яка орієнтована на тривалий успіх в конкурентному середовищі непростих людських взаємин, де кінцевим суддею в їх уяві завжди постає Бог.

Становлення та розвиток капіталізму ставить знак рівності між гідністю й ініціативою, гідністю та вмінням бути успішним. Справжньою гідністю

володіє та людина, яка не задовольняється становищем найманого працівника, доволі важким і принизливим за часів первісного нагромадження капіталу. Вона не мріє вічно експлуатувати зів'ялий аристократичний авторитет, а виявляє кмітливість, хоробрість для утвердження себе як буржуа-підприємця. Гідність здобуває та захищає людина, яка спроможна не тільки отримати в спадщину багатство, що тане з кожним днем, але й уміє збільшувати, нарощувати наявне. У цьому аспекті знання та вміння людини скеровані на практичний бік їхнього втілення, що свідчить про розвиток елементів утилітаризму та прагматизму, оскільки успішність людини стає критерієм її гідності: «Знання своїх пізнавальних здібностей застерігає нас від скептицизму та розумової бездіяльності. Коли ми будемо знати свої сили, ми будемо краще знати, як можемо застосувати їх з надією на успіх» [8, с. 94]. Людині не потрібно знати все про все, а тільки те, що важливо для її результативної поведінки, її успіху – саме в цьому полягає головне завдання [8, с. 94]. Примноження багатства й перетворення світу, що, у свою чергу, дають прибуток і славу – ось чесноти капіталістичної свідомості, її культурно-побутового окреслення гідного.

Лінощі, в'ялість, самозаспокоєння, споглядання й навіть стоїчна апатія, ціновані античністю, не є складниками гідності людини Нового часу, оскільки гідність починає тлумачитись у прагматичному аспекті, який наголошує на активності та успішності людини. Доволі симптоматично інтенції Нового часу віддзеркалені у таких словах Джона Локка: «Щастя або нещастя людини в основному є справою її власних рук. Та людина, чий дух – нерозумний керівник, ніколи не знайде правильного шляху...» [7, с. 412]. Людина повинна бути стрімкою, активною, пристрасною і, що найголовніше, не серцем, а головою повинна бути холодною й прагматичною, щоб швидко та чітко скалькулювати можливі вигоди й вірогідні збитки, що свідчить про зростання на основі раціоналізму принципів утилітаризму та прагматизму за Нового часу. Пишатися собою й бути гідною визнання може та людина, яка зробила себе сама, втілила в успішних справах свої здібності, подолала перепони та труднощі. У цьому аспекті яскраво простежується прагматичний та утилітарний підхід до проблеми гідності.

Новий час є періодом відносної емансипації індивіда. За умов формування нового, західного типу капіталізму за усіма людьми, хоч і формально, було визнано право бути людьми й поважати себе. За Джоном Локком, необхідною умовою особистої ініціативи, а отже, і гідності, є свобода. Людську гідність неможливо зрозуміти поза свободою. В умовах становлення громадянського суспільства, за Джоном Локком, свобода визначає гідність людини у здатності діяти за власним бажанням у всіх випадках, коли цього не забороняє закон [6, с. 275]. Протиставлення свободи гідності означає нехтування людською істотою як цілим. Свобода, без урахування гідності, є відчуженою щодо

людини. Гідність, відокремлена від свободи, є неповною гідністю. У цьому аспекті свобода та гідність є взаємозалежними. Стан повної свободи є «природним станом» людини, що стосується її дій і можливостей розпоряджатися своїм майном, особистістю відповідно до того, що вона вважає для себе якнайкращим «у межах закону природи»; і цей стан також є станом рівності – природної рівності, і тільки Бог може поставити одних над іншими, надаючи «беззаперечне право на панування й верховну владу». Ця «природна рівність», на думку англійського філософа, є самоочевидною та неспростовною, що робить її підставою для «обов'язку взаємної любові між людьми», утвердження взаємних зобов'язань по відношенню одне до одного на основі «великих принципів справедливості та милосердя» [6, с. 263–264]. Усі люди є рівними та незалежними, тому «нікому не дозволено завдавати шкоди життю, здоров'ю або власності іншої людини» [6, с. 265]. Ці «правила розуму та всезагальної рівності» є тим природним «мірилом, яке встановлене Богом для дій людей заради їх взаємної безпеки» [6, с. 266]. У цих філософських поглядах Джона Локка знаходить своє подальше продовження обґрунтування принципу егалітаризму, в світлі якого аналізується внутрішні та зовнішні підстави гідності людини. Локківське бачення гідності людини не одразу стало трендом для суспільства Нового часу. Становлення нового образу людини відбувалося поступово й постійно вимагало значних інтелектуальних, моральних і політико-правових зусиль для подолання традиційних кліше.

Формально право на виявлення почуття власної гідності, з позиції суспільства модерну, мають, звичайно, усі (цим капіталізм докорінно відрізняється від ієрархічної становості феодалізму), але реальною гідністю володіють лише успішні. Тобто, незважаючи на принцип формального егалітаризму, як у поглядах Джона Локка, так і багатьох інших філософів Нового часу домінує саме прагматичний аспект гідності, робиться наголос на успішності людини. Підприємницький успіх є тією чарівною силою, що робить людину гідною в очах інших і дозволяє з достатньою підставою пишатися собою, цінувати себе, відчувати себе набагато більш вільним та самодостатнім, у порівнянні з загалом.

Абсолютизуючи свободу, Джон Локк розмірковує над ідеєю морального вдосконалення людини, в якій індивідуальні інтереси виявляються в той же час і суспільними. У своїй філософії він прагне довести, що багатство суб'єктивних можливостей людини здатне здійснити синтез ізольованих індивідуальних інтересів і суспільного руху в цілому. Існуючі суперечності можуть бути подоланими такими найкращими людськими здатностями, як розум і діяльність. Людська природа рухлива, мінлива, життєствердна, сповнена сили; власною діяльністю людина розгортає всі закладені в ній здібності.

В умовах зламу традиційної системи відносин світ стає непередбачуваним, але це не зупиняє і не

лякає активну, цілеспрямовану, розумну людину Нового часу, яка вбачає у цій невизначеності нові можливості реалізації життєвого успіху. Розум, який урівноважує пристрасті й дозволяє людині розпоряджатися самою собою, відіграє вирішальну роль у наданні пріоритету добра над злом, в усвідомленні важливості врахування поза власними індивідуальними інтересами ще й інтересів суспільства. Людина, сповнена почуття власної гідності та небезпідставно переживаючи цю душевну силу, скеровуючись мудрістю, здатна насолоджуватися життям найбільшою мірою. Усе, що може зробити людина і до чого повинна прагнути, – це «використовувати найкращим чином те, що дала їй природа, запобігти тим вадам і недолікам, до яких найбільш схильна її конституція» [7, с. 453]. Її природні обдарування на засадах розуму «повинні бути розвинуті до максимальної можливої межі» [7, с. 453]. Для Джона Локка незаперечним є те, що «основою всякої доброчесності та гідності є здатність людини відмовлятися від задоволення своїх бажань, коли розум не схвалює їх» [7, с. 437]. У такому аспекті повагу до людського розуму, а, водночас, принцип раціонентризму, можна вважати підґрунтям для такої локківської інтерпретації гідності, оскільки мудрість та знання, а в цілому раціональність ототожнюються з гідністю.

Фактично, у філософії гідності Джона Локка песимізм, пов'язаний з констатацією негідних мотивів і прагнень реальних індивідів, виявляється подоланим. Він був переконаний: оскільки люди не в змозі самостійно забезпечити себе усім необхідним для життя, до якого прагне людська природа, – «життя, відповідного людській гідності», щоб здолати ті недоліки й недосконалості, які властиві людям, коли вони живуть «окремішньо й виключно самі по собі», люди, «природно, схильні шукати спілкування й товариства з іншими» [6, с. 270]. Егоїзм окремо взятих індивідів розчиняється в добрій, об'єднуючій усе суспільство, кінцевій утилітарній меті.

Важливим здобутком Нового часу і, власне, важливим уроком Реформації є осмислення в контексті ідеї свободи совісті принципу толерантності як важливої засади забезпечення гідності людини. Хоч саме поняття було відоме ще з часів античності, проте особливий акцент на ньому було зроблено внаслідок релігійних війн часів Реформації. Раціоналізація толерантності як важливої умови утвердження гідності людини за Нового часу знайшла своє місце у «Листах про толерантність» («*Epistola de tolerantia*») Джона Локка та пізніше в «Акті терпимості» («*Toleration Act*»), який в 1689 році був схвалений британським парламентом під впливом ідей філософа. На думку Джона Локка, толерантність є не тільки визнанням державою свободи «іншого» самому легально вести на свій розсуд власні громадянські та приватні справи, але й зобов'язання держави захищати цю свободу від будь-яких посягань чи обмежень. Власне свобода, зокрема свобода світогляду та віросповідання, визнавалася Джоном

Локком невід'ємним правом людини. Інституційне впровадження британською державою інструменту толерантності дозволило досить швидко подолати нетерпимість та приниження на релігійному ґрунті, створило сприятливий правовий простір для співіснування громадян різних конфесій, об'єднало країну. «У такий спосіб, – як зазначає Олександр Тягло, – толерантність вперше продемонструвала свій потенціал дієвого інструменту досягнення політичної злагоди різноманітних сил за умов збереження ними законної свободи й права бути самими собою» [9, с. 3]. Цей досвід Нового часу переконав в дієвості раціонального підходу до усунення нерівності, дискримінації, глибоких образ та принижень за конфесійною ознакою між громадянами; досвід досягнення громадянської єдності й утвердження гідності нації через визнання гідності кожного громадянина [5]. Ця тема пізніше стала провідною вже в американській конституції 1787 року й надалі відіграла важливу роль на всіх етапах становлення західної цивілізації.

Раціоналізм Нового часу, який наголошує на розумі як основі людського буття, є основою для формування ідей прогресу та вдосконалення людини. Її рушійна сила – розум, уподібнений до неперервно діючої машини, яка видає все більш довершені результати. Концепція можливого морального вдосконалення індивіда й суспільства в гармонії, гарантованій інтелектом, досягає своєї вершини у створених Клодом Гельвецієм, Жаном Кондорсе, Йоганном Гердером та Імануїлом Кантом грандіозних проєктах реформаторського прогресу людського роду, прогресу аж до суспільства солідарності [3, с. 75].

Отже, як засвідчує даний огляд, капіталістичний дух Нового часу поступово трансформує поняття станової гідності. Гідність стає не спадковою, родовою, а завдяки новій просвітницькій ідеології та впровадженню нових підходів до виховання й навчання – індивідуально-особистісною та професійною. У цьому аспекті у філософії Джона Локка формується також принцип професійного егалітаризму, тобто професія робить людей рівними й гідними незалежно від станового походження.

Розвинутий інтелект, свобода, толерантність, відповідальність, відданість справі добра, індивідуальна ініціатива, орієнтація на успіх, турбота про свою репутацію – ось соціально значущі складові «гідності» у раціоцентричній парадигмі Нового часу та Просвітництва [4, с. 132], яка під впливом ідей видатного англійського філософа Джона Локка поступово набирає утилітарних та егалітарних обрисів. Запропонований ним методологічний підхід і по-сьогодні зберігає свою силу та дієвість не тільки у науковому дискурсі, але й у практичній площині.

Список використаних джерел

1. Гоян, ІМ., 2011. 'Історико-філософська рефлексія психологізму: на перетині філософії і психології: монографія', Івано-Франківськ: *Симфонія форте*, 360 с.
2. Гришук, ОВ., 2007. 'Людська гідність у праві: філософські проблеми: монографія', Київ: *Атіка*, 432 с.

3. Гусейнов, А., Иррлицт, Г., 1987. 'Краткая история этики', Москва: *Мысль*, 589 с.

4. Дойчик, МВ., 2017. 'Ідея гідності в історії європейської філософії: монографія', Івано-Франківськ: *Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника*, 316 с.

5. Дойчик, МВ., 2008. 'Толерантність як вияв гідності нації', *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*, Вип. 15, с. 273–280.

6. Локк, Дж., 1988. 'Два трактата о правлении. Сочинения: в 3 т.', Москва: *Мысль*, Т.3, с. 137–405.

7. Локк, Дж., 1988. 'Мысли о воспитании. 1691 ... что изучать джентльмену. 1703 Сочинения: в 3 т.', Москва: *Мысль*, Т.3, с. 407–614.

8. Локк, Дж., 1985. 'Опыт о человеческом разумении. Кн. 1–3. 1689. Сочинения: в 3 т.', Москва: *Мысль*, Т.1, с. 78–582.

9. Тягло, О., 2001. 'Толерантність сьогодні', *День*. 87, субота, 19 травня. с.3.

References

1. Gojan, IM., 2011. 'Istoryko-filosofska refleksija psihologizmu: na peretyni filosofii i psihologii': monografija (Historical-Philosophical Reflection on Psychologism: at the Crossroads of Philosophy and Psychology)', Ivano-Frankivsk: *Symfonia forte*, 360 s.

2. Gryshuk, OV., 2007. 'Ljuds'ka gidnist' u pravi: filosofski ki problemy: monografija (Human Dignity in Law: Philosophical Issues)', Kyi'v: *Atika*, 432 s.

3. Gusejnov, A., Irrlitc, G., 1987. 'Kratkaja istorija jetiki (The Short History of Ethics)', Moskva: *Mysl'*, 589 s.

4. Dojchik, MV., 2017. 'Ideja gidnosti v istorii' jevropejs'koi filosofii': monografija (The Idea of Dignity in the History of the European Philosophy)', Ivano-Frankivsk: *Prykarp. nac. un-t im. V. Stefanyka*, 316 s.

5. Dojchik, MV., 2008. 'Tolerantnist' jak vyjav gidnosti nacii' (Tolerance as the Nation's Dignity Manifestation)', *Gileja: naukovyj visnyk. Zbirnyk naukovykh prac'*, Vyp. 15, s. 273–280.

6. Lokk, Dzh., 1988. 'Dva traktata o pravlenii. Sochinenija: v 3 t. (Two treatises on the board. Works: 3 tons)', Moskva: *Mysl'*, Т.3, s. 137–405.

7. Lokk, Dzh., 1988. 'Mysli o vospitanii. 1691 ... chto izuchat' dzhentl'menu. 1703 Sochinenija: v 3 t. (Thoughts on education. 1691 ... what to study a gentleman. 1703 Essays: 3 tons)', Moskva: *Mysl'*, Т.3, s. 407–614.

8. Lokk, Dzh., 1985. 'Opyt o chelovecheskom razumenii. Kn. 1–3. 1689. Sochinenija: v 3 t. (Experience about human understanding. Kn. 1–3. 1689. Works: in 3 tons)', Moskva: *Mysl'*, Т.1, s. 78–582.

9. Tjaglo, O., 2001. 'Tolerantnist' s'ogodni (Tolerance today)', *Den'*. 87, subota, 19 travnja. s.3.

* * *